

SESSIE 6: DE-INSTITUTIONALISERING EN VEILIGHEID

De-institutionalisering verwijst ook naar het herdenken van geïnstitutionaliseerde logica's. Eén van deze logica's betreft een *veiligheidsdenken*. We leven immers in een tijd en maatschappij waarin risico's (steeds meer) vermeden (moeten) worden en ook in de hulpverlening viert een veiligheidslogica hoogtij. Deze logica - ook getypeerd door een beheersingsdenken en -cultuur - krijgt vorm via verschillende circuits, systemen, procedures en gebruiken. Het (trachten te) vermijden van risico's en onveiligheid dreigt daarbij te resulteren in onzekerheid en angst; een angstige professional, een angstige opvoeder, een angstige ouder, ... De vraag is dan ook hoe we deze logica van veiligheid kunnen herdenken. Drie initiatieven 'Veilige Trajecten', waarbij een specifiek aanbod wordt gerealiseerd voor jongeren in een Verontrustende OpvoedingsSituatie (VOS), bieden hierbij een interessante inkijk in hun werking en in het doorbreken van deze logica's doorheen het zoeken naar veiligheid, beveiliging, ...

De workshop startte met een korte terugblik door Jean-Luc Kabergs (project Schipbreukelingen & CIDAR) op het ontstaan van 'Veilige Trajecten'. Daar waar bij de initiële oproep voor initiatieven 'Veilig Verblijf' de residentie en geslotenheid uitgangspunt waren, wilde men binnen het project Schipbreukelingen residentiële opvang als een mogelijkheid eerder dan een gegeven bekijken en werd ook de geslotenheid (of: vrijheidsberoving) op zich in vraag gesteld. Na een eerdere weigering door het Agentschap Opgroeien werd de kandidatuur eind 2022 alsnog gevalideerd en werden ook twee andere initiatieven - Oranjehuis en Grienta - bevestigd om 'Veilige Trajecten' te organiseren.

In deze projecten wordt afgestapt van de invulling dat beveiliging per definitie via 'veilig' (of: besloten/gesloten) verblijf dient te gebeuren en wordt - via een netwerkorganisatie enerzijds en via een diversiteit van ondersteuningsmogelijkheden anderzijds - voor, en samen met, elke jongere gezocht naar een 'veilig traject'. Stef Lodewijckx (Oranjehuis), Koen Vermeulen (Grienta) en Jean-Luc Kabergs (Schipbreukelingen) gaven via beklijvende casuïstiek een inkijk in deze trajecten en maakten hierbij ook een beschouwing op geslotenheid als uitgangspunt.

Het is hierbij op z'n minst opvallend dat in Nederland wordt teruggekomen op dergelijke dominante zoektocht naar geslotenheid in Jeugdhulp Plus. Een spanningsveld tussen autonomie en disciplineren is sterk aanwezig in de trajecten die desbetreffende jongeren tot dan toe hebben doorlopen: het inzetten op 'de relatie', 'aanwezigheid' ("soms is samen gewoon iets doen het beste") en het in nauwe dialoog eigen doelen bepalen zijn elementen die telkens weerkeren. Niet zelden betreft het een 'sprong in het duister' waarbij (on-)veiligheid wordt geaccepteerd en beveiliging als doel (deels) losgelaten wordt: een traject waar velen met argwaan naar kijken en waar bij momenten ook radicale beslissingen (bijv. tijdelijk stoppen met school) genomen worden om opnieuw perspectief te creëren en hulpverlening mogelijk te maken.

Residentiële opvang wordt in deze trajecten op diverse wijzen ingezet en soms ook bewust niet ingezet. Ook voor de jeugdrechter en consulent betreft het een grote stap aangezien er ook deels wordt "meegegaan in de onveiligheid" - van het erkennen van de risico's tot het zitting houden in de eigen omgeving van de jongere (het park).

Doorheen een nauwe samenwerking met de jongere in kwestie en zijn of haar context, dewelke start met een gezamenlijke reconstructie, wordt een individueel zorgaanbod gerealiseerd waarbij verblijf eerder een mogelijkheid dan een voorafname is.

Tijdens de discussie en uitwisseling kwamen ook Delphine Levrouw (Agentschap Opgroeien/UGent), Jan Naert (Academische Werkplaats Positief Leefklimaat en UGent), Stijn Vandevelde (UGent) & Dries Cautreels (AWDI, UGent) aan bod. De vraag wordt gesteld of opvoeding zonder risico's wel mogelijk is en of een extern bepaalde (of:

opgelegde) logica van veiligheid niet haaks staat op het “recht op hulpverlening” en het recht doen aan een biografisch perspectief van de jongeren en hun gezin. De reflectie werd hierbij gemaakt welke de impact is van een restrictieve invulling van hulpverlening – zowel in individuele hulpverleningstrajecten als doorheen de ‘dominante routes’ binnen de hulpverlening – op de betrokken jongeren. Al te vaak voeden deze trajecten en routes isolatie, onbegrip en frustratie bij de jongeren en dreigen acties ‘waarvan we weten dat ze niet werken’ herhaald te worden. Er wordt hierbij ook verwezen naar Peer van der Helm.

De beheersingslogica’s worden ook opgemerkt op alle niveaus – van maatschappij en beleid tot voorzieningen en in de effectieve begeleiding – dewelke ook lijken te leiden tot een steeds meer klinische invulling van ondersteuning. Er wordt een logica van escalatie opgemerkt, een escalatie als quasi voorwaarde om tot hulpverlening te komen, evenals een al te rigide organisatie van jeugdhulp met diagnostiek en doelgroepbepaling als bepalende elementen. Er volgt een expliciet pleidooi om pedagogiek en (het radicaliseren van) het recht op zorg en ondersteuning te omarmen, en hierbij creatieve samenwerking aan te gaan om tot subjectieve zingeving te komen. Engagement en onvoorwaardelijkheid worden hierbij aangehaald, net zoals een sterke (re-)profilering vanuit jeugdhulp en het omarmen van pedagogiek en tegensprekelijkheid. De specifieke context en het huidige tijdsgewricht maken het immers des te relevanter om een dergelijk sociaal-pedagogisch perspectief te omarmen en om te onderzoeken wat kan bijdragen aan de trajecten: het ‘samen zoeken’ is immers inherent aan het trajectmatige werk en plaatst ons ook voor fundamentele vragen rond ‘beveiliging’, ‘veiligheid’, ...

Experimenten zoals ‘Veilige Trajecten’ bieden hierbij een kans om deze thema’s te exploreren en uit te diepen: vrijheid versus bewegingsvrijheid, flexibele trajecten versus voorstructurering en modulering, het democratisch maken van voorzieningen versus institutionalisering van ondersteuning en organisaties, ... Flankerend aan de drie initiatieven ‘Veilig Verblijf’ loopt ook onderzoek dat wordt uitgevoerd door de vakgroep Sociaal Werk & Sociale Pedagogiek (SWSP) van de UGent en dat is ingebed in de Academische Werkplaats De-Institutionalisering. Het doel is om de impact van ‘Veilige Trajecten’ – als pedagogisch antwoord op (individuele én maatschappelijke) noden – te monitoren.